

Andrej Vovko

NEMŠKO MANJŠINSKO ŠOLSTVO NA SLOVENSKEM
V OBDOBJU STARE JUGOSLAVIJE

Referat na simpoziju Nemci na Slovenskem v času narodnih gibanj in prve jugoslovanske države (1848—1941); Ljubljana 12.—13. aprila 1984.

Obravnavati nemško manjšinsko šolstvo na Slovenskem v časovnem in teritorialnem obsegu starojugoslovanske države v letih 1918—1941 pomeni, ukvarjati se z zgodovinskim vprašanjem, ki v marsičem presega okvire šolske zgodovine ter vzgoje oziroma izobraževanja. Gre za vprašanje, ki ga nikakor ni mogoče proučevati, ne da bi imeli pred očmi stanje, ki je na šolskem področju vladalo na slovenskem ozemlju v zadnjem obdobju Avstro-Ogrske, kot tudi družbenih, gospodarskih, kulturnih in drugih prilik tako v tem, kot tudi v naslednjem starojugoslovanskem obdobju. Germanizacijski pritiski ter dajanje prednosti predstavnikom nemške narodnosti v Avstro-Ogrski na mnogih področjih, med njimi tudi na šolskem, je nedvomno vplivalo na razpoloženje oblasti in večinskega prebivalstva novonastale jugoslovanske države do nemške manjšine v njej.

O vprašanju nemškega manjšinskega šolstva, sestavine tistega šolstva, za katerega je že Marija Terezija razglašala, da je »politicum« in v zvezi s tem tudi o vprašanju, kakšna je bila stopnja zaščite, ki jo je ta manjšina uživala v starojugoslovanski državi, so se že pred II. svetovno vojno kot tudi po njej lomila kopja nasprotnočin si mnenj. Medtem ko so pisci nemške narodnosti slikali razmere nemške manjšine v stari Jugoslaviji (šolske in druge) s temnimi barvami, so se oglašali slovenski in drugi jugoslovanski glasovi, ki so trdili, da ima ta manjšina dovolj zaščite, nekateri pa še, da jo ima celo preveč in da je v nekaterih primerih, favorizirana na račun večine. Kako je bilo torej v resnici? Najbrž neke vmes med obojimi skrajnimi mnenji.

Pričujoči prispevek seveda ne bo mogel razrešiti vseh spornih vprašanj, skušal pa bo na kratko prikazati stanje nemškega manjšinskega šolstva na slovenskem ozemlju v času med obema svetovnima vojnama ter odgovoriti na vprašanja o njegovi zapostavljenosti oziroma privilegiranosti. Opozoril bo na najpomembnejše zakonske predpise, ki so v stari Jugoslaviji urejali manjšinsko šolstvo, ter prikazal, kaj in kako so delovale nemške manjšinske osnovne in srednje šole oziroma njihovi oddelki.

Prvi zakonski akt, s katerim so na slovenskem ozemlju po razpadu Avstro-Ogrske uredili vprašanje manjšinskih šol, je bila naredba št. 109, ki jo je 16. 11. 1918 izdalo poverjenišтво za uk in bogočastje Narodne vlade SHS v Ljubljani. V njej so določili, »da bodi izključni učni jezik na vseh ljudskih in meščanskih šolah slovenski (ter) da so drugorodnim narodnostim ob zadostnem številu šoloobveznih otrok zagotovljene manjšinske šole z državnim jezikom kot obveznim predmetom«. Naredba dovoljuje tudi zasebne drugojezične šole s pravico javnosti »ob izkazanem zadostnem številu šoloobveznih otrok dotične narodnosti«. Podobno je na isti dan izdana naredba poverjenišтва za uk in bogočastje št. 110 na vseh »doslej utrakvištičnih srednjih šolah« uvedla slovenščino kot učni in kot uradni jezik, isto načelo pa je razglasila tudi za učiteljska.²

¹ Fr. Fink, Zbirka važnejših novih naredb in odredb za ljudske in meščanske šole ter učiteljska v Sloveniji, I. zvezek, Ljubljana 1921, str. 9 (odslej Fink ...).

² Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, I/1918, št. 10 (20. 11.), str. 20.

Naredbi sta bili prelomnega pomena za razvoj šolstva na slovenskem ozemlju v okviru novonastale jugoslovanske države in sta zanimivi iz več razlogov. Uvajanje slovenščine kot izključnega učnega jezika na tem ozemlju lahko razumemo le v luči primerjave s stanjem v habsburški monarhiji, kjer slovenski učni jezik na slovenskem etničnem ozemlju nikakor ni bil samo po sebi umevno dejstvo. Slovenščina kot učni jezik ni bila v celoti uveljavljena niti v vseh osnovnih šolah, pri čemer se je stopnja tega uveljavljanja razlikovala od dežele do dežele, niti v srednjih šolah, kjer je bil pouk praviloma utrakvističen — dvojezičen s prevladujočo nemščino v višjih razredih in z nekaj premiki v korist slovenščine prav v zadnjem obdobju monarhije (npr. izključno slovenski del gimnazije v Gorici).

Prav tako velja naglasiti dejstvo, da so oblasti nove jugoslovanske države sprejele načelo posebnega šolstva za narodne manjšine, še preden so jih k njihovi zakonski zaščiti zavezale meddržavne in mednarodne pogodbe, pravico do takih šol pa so, kot smo videli, povezovala z »zadostnim številom« šolobveznih pripadnikov manjšin.

Kaj imajo za »zadostno število«, so v poverjeništvu za uk in bogočastje »razkrili« z naredbo št. 8.608 s konca novembra 1918. V njej zapovedujejo okrajnim šolskim svetom, »da se začne takoj poučevati v slovenščini v vseh predmetih na tistih doslej nemških javnih ljudskih in meščanskih šolah, kjer je to z ozirom na narodnost otrok mogoče«. Na tistih doslej nemških šolah, ki jih obiskujejo otroci nemških in slovenskih staršev, je treba takoj urediti slovenske osnovne razrede, »za otroke pristne nemške narodnosti, če jih je zadostno število (40 na razred), pa naj se tem razredom priključijo vzporednice z nemškim učenim jezikom«. Na tistih šolah, kjer so učenci »izključno otroci pristne nemške narodnosti v zadostnem številu (40 na razred), ostane nemški učni jezik, uvesti pa je treba takoj tudi slovenščino kot obligatni predmet«.

Glede zasebnih drugojezičnih šol s pravico javnosti je okrajnim šolskim svetom prepuščeno, da razpustijo vse tiste tovrstne ustanove, ki jih ne obiskuje že navedeno minimalno število otrok »dotične pristne narodnosti«. »Šolarje teh razpuščenih šol je treba vsolati v ustrezne javne šole. Okrajnim šolskim svetom je prav tako prepuščeno, da se zborna posvetujejo, sklepajo in konkretno predlagajo, kaj naj se zgodi z nemščino kot predmetom na osnovnih in meščanskih šolah: ali naj se odpravi, oziroma obdrži kot obvezen ali neobvezen predmet«.³

O nadaljnji usodi nemščine kot učnega predmeta je 20. 1. 1919 odločal Višji šolski svet v Ljubljani, ki je začel delovati s 1. januarjem tega leta ter prevzel posle prejšnjih deželnih šolskih svetov. Sprejel je odlok, ki določa, naj se nemščino kot obvezni predmet odpravi iz vseh osnovnih in meščanskih šol na območju Narodne vlade SHS v Ljubljani, dovoljena pa je kot neobvezen predmet, če to želijo starši šolarjev in če se za tak pouk priklasi v posameznem razredu vsaj 15 otrok. Ta neobvezna nemščina naj se poučuje od tretjega razreda dalje po tri ure tedensko, sicer pa naj se namesto odpadle nemščine kot obveznega predmeta poučuje več slovenščine, računstva, realij, oziroma naj se vsaj večji otroci »vsaj nekaj malega poznajo s srbohrvaščino«. Določeno je bilo tudi, naj se slovenščina kot obvezni predmet poučuje na manjšinskih šolah od tretjega šolskega leta dalje na račun učnega jezika.⁴ Višji šolski svet je enako »zadostno število« otrok, že omenjenih 40, uveljavil tudi kot pogoj za odpiranje slovenskih šol v krajih, kjer so bili pripadniki nemške narodnosti v večini.⁵

Poverjeništvu za uk in bogočastje je z dvema odlokom uredilo tudi vprašanje kadra za pouk na nemških manjšinskih šolah. Z odlokom z dne 31. 5. 1920 je določilo, da morajo maturanti učiteljišč, ki hočejo dobiti zrelostno spričevalo tudi za šole z nemškim učenim jezikom, narediti pisni in ustni izpit iz nemščine ter drugih pred-

³ Narte Velikonja, Razvoj šolske uprave, Slovenci v desetletju 1918—1928, Zbornik razprav iz kulture, gospodarske in politične zgodovine, uredil dr. Josip Mal, Ljubljana 1928, str. 711 (odslej Velikonja ...).

⁴ Fink ..., I. zvezek, Ljubljana 1921, str. 11—12.

⁵ Velikonja ..., str. 711.

metov, ki jih določi izpraševalna komisija, ter dokazati, »da obvladajo nemški jezik v govoru in pismu«. Če izpit uspešno opravijo, dobijo zrelostno spričevalo za ljudske šole s slovenskim in nemškim učnim jezikom.⁶

Z odlokom z dne 18. 10. 1920 so s šolskim letom 1920/21, na državnih učiteljskih v Sloveniji uvedli kot prostovoljni predmet specialno metodiko slovenskega jezikovnega pouka na manjšinskih šolah, povezano s praktičnimi nastopi na teh šolah. Uspešen obisk tega pouka je postal pogoj za »pripustitev k zrelostnemu izpitu za nemški učni jezik«. Specialna metodika slovenskega pouka za neslovenske učence je skupaj s praktičnim nastopom na manjšinski šoli postala tudi obvezen predmet pri usposobljenostnih izpitih za nemški učni jezik na osnovnih in meščanskih šolah.⁷

Kot je znano, je Kraljevina SHS v saintgermainski mirovni pogodbi, ki jo je sklenila z Republiko Avstrijo 10. 10. 1919 ter je stopila v veljavo 16. 7. 1920, z 51. členom le-te sprejela obveznosti, da bo ščitila manjšine, ki se po rasi, jeziku ali veri razlikujejo od večine prebivalstva. Podobne obveznosti je v 69. členu te pogodbe sprejela tudi Avstrija.⁸

Ustava Kraljevine SHS, ki so jo sprejeli 28. 6. 1921, je v svojem 16. členu »manjšinam drugega plemena in jezika« jamčila osnovni pouk v njihovem materinem jeziku-ob pogojih, ki jih predpiše zakon.⁹

V aktih šolskih oblasti v Sloveniji je bilo glede manjšinskih šol močno naglašeno, naj se vanje sprejemajo le otroci »pristne« nemške oziroma madžarske narodnosti.¹⁰ Kakšne kriterije so uporabljali pri določanju te »pristnosti«, lahko razberemo iz stališč, ki jih je Višji šolski svet sprejel na seji 23. in 24. junija 1921. Nanašajo se sicer na šolske prilike v Dolnji Lendavi in tamkajšnjo madžarsko manjšino, vendar pa so podobno ukrepali tudi glede nemških manjšinskih šol. Naglasili so, da so v slovensko šolo dolžni hoditi otroci, katerih starši so Slovenci, oziroma katerih očetje in matere so slovenskega rodu. Staršem drugih narodnosti je dano na voljo, da vpišejo svoje otroke v slovenske ali manjšinske šole.¹¹

Na podlagi odloka ministrstva prosvete v Beogradu z dne 1. 10. 1920 je Višji šolski svet v Ljubljani 14. 11. 1923 sklenil, da je mogoče odpreti nemške vzporednice na meščanskih šolah, če se zanje prikladi najmanj 30 učencev nemške narodnosti.¹²

Podobno so spodnjo mejo za otvoritev manjšinskih oddelkov na osnovnih šolah znižali na 30 učencev z odlokom prosvetnega ministrstva z dne 18. 6. 1925. Glede učnega jezika je bilo za te vzporedne manjšinske razrede določeno, da je v prvih štirih letih pouk v njih v materinem jeziku učencev, razen pouka v nacionalnih predmetih (zgodovina, zemljepis). Dalje je bilo določeno, da je mogoče v primeru, če je za en razred manj, na vsaj šoli pa več kot 30 učencev narodne manjšine, dva ali več razredov kombinirati tako, da v teh kombiniranih razredih ne sme biti več kot 50 učencev. Če ni zagotovljeno minimalno število učencev, je treba manjšinske vzporednice ukiniti.¹³

Podobne, oziroma še nekoliko blažje kriterije je imel Zakon o narodnih šolah, sprejet 5. 12. 1929. V svojem 45. členu je določil, da se v krajih, »kjer stanuje v znatni meri prebivalstvo drugega jezika«, otvorijo za njih otroke posebni oddelki osnovne šole, »v katerih ne sme biti manj kot 30 učencev, izjemoma tudi 25, o čemer pa odloča prosvetni minister«. Program in učni načrt sta v teh oddelkih enaka kot v ostalih osnovnih šolah, pouk je v materinem jeziku učencev, »državni jezik« pa obvezen predmet. Naslednji 46. člena pa določa, da morajo v krajih, kjer so šole z državnim ter posebni oddelki ali šole z učnim jezikom druge narodnosti, otroci

⁶ Fink ..., I. zvezek, Ljubljana 1921, str. 63–64.

⁷ Fink ..., I. zvezek, Ljubljana 1921, str. 87.

⁸ France Ostanek, Pregled razvoja manjšinskega šolstva na slovenskem ozemlju, Razstavni katalog Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana 1966, str. 11 (odslej Ostanek ...).

⁹ Fink ..., II. zvezek, Ljubljana 1922, str. 72, 73.

¹⁰ Fink ..., II. zvezek, Ljubljana 1922, str. 72.

¹¹ Velikonja ..., str. 712.

¹² Fink ..., IV. zvezek, Ljubljana 1924, str. 111.

¹³ Fink ..., V. zvezek, Ljubljana 1926, str. 124–125.

državnega materinega jezika hoditi v osnovno šolo z državnim, otroci druge narodnosti ali jezika pa smejo pa volji staršev hoditi v oddelke z državnim učnim jezikom namesto v oddelke svojega materinega jezika. Določeno je bilo tudi, da učenci ene narodnosti ne smejo hoditi v šolo druge narodne manjšine ter da morajo v krajih, kjer ni zadostnega števila šolobveznih otrok narodnih manjšin, ti hoditi v šolo z državnim učnim jezikom.¹⁴ Člen 9 Zakona o narodnih šolah pa je govoril o odpiranju pripravljalnega razreda za otroke, ki jim državni jezik ni materin jezik. Ta razred ni šel v predpisano število let obveznega pouka, vpis vanj pa tudi ni bil obvezen.¹⁵

Ustava iz leta 1931 v svojem 16. členu sicer nič ne govori o manjšinskem šolstvu, pač pa le o obveznem in brezplačnem osnovnem šolstvu,¹⁶ zato pa je že 1. 9. 1930 beograjsko prosvetno ministrstvo izdalo zaupno odredbo, v kateri zagotavljajo nemškemu manjšinskemu šolstvu posebno zaščito. Tako je v odredbi naglašeno, da šolarje v nemške manjšinske šole vpisujejo na podlagi izjav staršev. Glavni kriterij za vpis naj bi bil jezik, ki ga govorijo v družinah, ta pa tudi odloča o njihovi narodnostni pripadnosti. Vpisovanje naj opravlja posebna komisija, v kateri naj bosta dva državna predstavnika (navadno okrajni šolski nadzornik in šolski ravnatelj) ter dva predstavnika manjšine. V primerih, ko komisija o upravičenosti posameznega učenca do vpisa v nemško manjšinsko šolo oziroma oddelek ni enotnega mnenja, je za vpis dovolj želja staršev šolarja, državna predstavnika pa se lahko pritožita. Zadnja instanca v tem primeru je prosvetno ministrstvo. Določeno je tudi, naj se v nemških oddelkih državni jezik začne poučevati v 3. razredu osnovne šole, da je učni jezik za pripadnike nemške manjšine v 1. in 2. razredu višje osnovne šole (5. in 6. leto pouka) nemški, da imajo nemški učitelji pravico organizirati analfabetske tečaje, nemška manjšina pa svoje zasebne otroške vrtce. V odredbi je tudi rečeno, da otrokom nemške narodnosti ni treba obiskovati pripravljalnega razreda, ki o njem govori že omenjeni 9. člen Zakona o narodnih šolah, za katerega pa smo že videli, da tudi sicer ni bil obvezen. Dovoljena je bila tudi ustanovitev zasebnega nemškega učiteljšča s pravico javnosti, na katerem bi šolali kader za državne osnovne šole za nemško manjšino.¹⁷

Z nekaj dodatnimi odredbami je prosvetno ministrstvo še natančneje določilo delovanje komisije za vpis v manjšinske šole, hkrati pa je z odlokom z dne 23. 6. 1932 dalo na znanje, da ima edino pravico odločati o odpiranju ali zapiranju manjšinskih oddelkov.¹⁸

Glede delovanja komisije za vpis v nemške manjšinske razrede je bilo 27. 2. 1932 določeno, naj posluje vsako leto v maju ali juniju, dan vpisa pa naj krajevni šolski odbori vnaprej javijo staršem »na način, ki je v kraju običajen«. Vpisovanje naj glede na število otrok — novih učencev traja dan ali dva, oziroma »toliko časa, kolikor je z ozirom na število učencev potrebno«. ¹⁹ Kar se tiče izbora in imenovanja predstavnikov nemške manjšine v komisijo, naj bo to opravljeno vsaj do konca aprila za naslednje šolsko leto.²⁰ Okrajni načelniki morajo predložiti imena štirih kandidatov za to komisijo, ki jih določijo starši — pripadniki manjšine, načelniki pa naj dajo o njih svoje mnenje. Od predloženih kandidatov se dva imenujeta kot člana komisije.²¹

Banska uprava Dravske banovine je 17. 3. 1936 glede delovanja komisij za vpis šolarjev v manjšinske šole poleg njihove zgoraj omenjene sestave še posebej naglašala, da je treba otroke, »ki so slovenskega pokoljenja in kjer doma govorijo slovenski«, vpisati v slovenski razred. Od okrajnih načelstev je zahtevala, naj po za-

¹⁴ Fink ..., IX. zvezek, Ljubljana 1930, str. 99, 100.

¹⁵ Fink ..., IX. zvezek, Ljubljana 1930, str. 90.

¹⁶ France Ostanek, Pregled razvoja manjšinskega vprašanja na ozemlju Jugoslavije, F-218/6, Arhivska zbirka Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (SSM).

¹⁷ Ostanek ..., str. 14, 35.

¹⁸ Fink ..., XII. zvezek, Ljubljana 1933, str. 100.

¹⁹ Fink ..., XII. zvezek, Ljubljana 1933, str. 53.

²⁰ Fink ..., XII. zvezek, Ljubljana 1933, str. 61.

²¹ Fink ..., XIII. zvezek, Ljubljana 1934, str. 54.

ključnem vpisu zberejo podatke o številu učencev v manjšinskih razredih in tam, kjer je njihovo število manjše od tistega, ki ga predvideva Zakon o narodnih šolah, takoj predložijo banski upravi predlog za ukinitev ustreznega manjšinskega oddelka, ki naj mu priložijo poimenski seznam učencev v njem.²²

Banska uprava iste banovine je 4. 9. 1936 naročila šolskim upraviteljstvom osnovnih šol, naj se tam, kjer imajo na šoli manjšinske oddelke, točno ravnaajo po odloku prosvetnega ministrstva št. 11.950 z dne 23. 1. 1933: učenci 7. in 8. šolskega leta morajo biti pri pouku v oddelku s slovenskim učnim jezikom in ne v manjšinskem oddelku. Učenci, ki končajo osnovno šolo, morajo obvladati slovenščino v govoru in pisavi, šolski upravitelji pa so odgovorni, da izvajajo pouk slovenščine v oddelkih z manjšinskim učnim jezikom dosledno po učnem načrtu.

Nekaj novih prvin vsebujejo tudi predpisi o vpisovanju v manjšinske oddelke št. III 26.313 z dne 10. 5. 1940. V njih je poleg že znanih določil o odpiranju manjšinskih oddelkov, ki jih vsebuje Zakon o narodnih šolah iz leta 1929, tudi nekaj določil o otrocih tujih državljanov. Te lahko po želji njihovih staršev sprejmejo v oddelke z državnim ali njihovim materinim jezikom, če slednji v dotičnem kraju obstajajo in če imajo prostor. Otrok tujih državljanov pa ni mogoče upoštevati pri odločanju o odpiranju ali zapiranju manjšinskih oddelkov. Tudi je določeno, da morajo učitelji manjšinskih oddelkov poleg državnega popolnoma obvladati tudi jezik dotične manjšine in da odločitev o odpiranju oddelkov državne osnovne šole za posamezne narodne manjšine sprejema prosvetni minister na podlagi prošenj staršev in po končanem vpisu učencev.

Vpisovanje v manjšinske oddelke je običajno vsako leto od 1. 5. do 1. 6., v izjemnih upravičenih primerih pa tudi kasneje. Učenčevi starši dajo upravitelju šole v kraju, kjer je manjšinski oddelek, ustne ali pisne izjave, da so pripadniki te narodne manjšine in da želijo otroka vpisati v oddelek svojega materinega jezika.²⁴

Potem ko smo nekoliko spoznali zakonske okvire, ki so določali način delovanja nemških manjšinskih šol v slovenskem in v jugoslovanskem merilu, si ogledimo to delovanje na slovenskem ozemlju še nekoliko podrobneje.

Osnovne šole oziroma oddelki z nemškim učnim jezikom so bili na slovenskem ozemlju v času stare Jugoslavije na treh področjih: ob severni meji na Štajerskem in v Prekmurju, v nekaterih večjih mestih in zlasti na kočevskem ozemlju. Število oddelkov ni bilo stalno, pač pa se je občasno manjšalo ali večalo glede na že omenjeno najmanjše potrebno število učencev zanje.

V šolskem letu 1923/24 so tako imeli nemške šole oziroma oddelke v Ljubljani, Mariboru, Ptuj, Celju in na Jesenicah, v St. Ilju, Lokavcu, Apačah, Stegovcih na Štajerskem ter v Fikšincih in Kramarovcih v Prekmurju. Na Kočevskem so bili nemški in slovenski oddelki na osnovnih šolah v Kočevju, Kočevski Reki, Koprivniku, Livoldu, Mozlju, Nemški Loki, Polomu, Štalcerjih, Stari cerkvi, Starem logu in Črmošnjicah, izključno nemške osnovne šole pa v Borovcu, Gotenici, Grčaricah, Onku, Ovčjaku, Rajhenavu, Spodnjem logu, Starem bregu, Svetlem potoku, Verdrengu, Lazah, Podstenici, Poljanah, Smuki, Štalah in Dolenji Topli rebri. Celjska šola je imela v tem letu 11, ptujska pa 23 učencev nemške narodnosti.²⁵ Vidimo, da se v nekaterih primerih manjšinske šole in oddelki delovali tudi, čeprav niso imeli predpisanega števila učencev. Tko je bilo v šolskem letu 1924/25 v Borovcu, Grčaricah, Nemški Loki, Ovčjaku, Rajhenavu, Svetlem potoku, Podstenici, Smuki in v Štalah.²⁶

V tem obdobju je prišla v Slovenijo nemška šola na vsakih 1.100 Nemcev, medtem ko je prišla slovenska na vsakih 1.211 slovenskih prebivalcev. Na Kočevskem je bilo

²² Fink ..., XVI. zvezek, Ljubljana 1937, str. 17.

²³ Fink ..., XVI. zvezek, Ljubljana 1937, str. 115.

²⁴ Ostanek ..., str. 39.

²⁵ Koledar (Vestnik) šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1925, Ljubljana 1924, str. 87.

²⁶ Statistični podatki o stanju manjšinskega šolstva v Sloveniji (Dravski banovini), F-218/9, Arhivska zbirka SSM.

razmerje še ugodnejše za nemško manjšino, saj je prišla nemška šola na vsakih 500 kočevskih Nemcev.²⁷

Nemška manjšinska šola v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1918, ko so ukinili dotodanji javni deško in dekliško nemško šolo in številne zasebne osnovne šole z nemškim učnim jezikom. Pouk je imela v prostorih bivše zasebne osnovne šole nemškega šolskega kuratorija. Šola je imela sprva 8 oddelkov in 165 učencev, v naslednjih šolskih letih pa je njihovo število nihalo med 28 v šolskem letu 1926/27 ter 65 v šolskem letu 1932/33. V šolskem letu 1935/36 se je vanjo vpisalo le 17 učencev, zato so jo zaprli.²⁸

V Mariboru so leta 1919 razdelili osnovne šole na nemške in slovenske. Nemški učenci so bili združeni na I. in II. deški osnovni šoli, učence pa na II., III. in IV. dekliški osnovni šoli. V šolskem letu 1923/24 pa so III. dekliško osnovno šolo spremenili v mešano dekliško in deško. Zaradi nadaljnjega padanja števila učencev nemške narodnosti so deške razrede iz III. dekliške osnovne šole v šolskem letu 1924/25 premestili na IV. dekliško osnovno šolo. S šolskim letom 1926/27 so učence nemške narodnosti združili na II. deški osnovni šoli, ki pa so jo ukinili s šolskim letom 1930/31. Od takrat dalje sta na IV. dekliški osnovni šoli obstajala dva mešana manjšinska oddelka, ki sta delovala vse do nemške okupacije Maribora, razen v letih 1938—1940, ko je obstajal le en manjšinski oddelk. Število učencev — pripadnikov nemške manjšine se je od leta 1930 dalje gibalo med 39 in 86.²⁹

V šolskem letu 1924/25 je na slovenskem ozemlju stare Jugoslavije obstajalo na 36 šolah 59 nemških manjšinskih oddelkov.³⁰ V šolskem letu 1928/29 so ustanovili dva manjšinska nemška oddelka s skupaj 30 učenci na Jesenicah, vendar sta bila naslednje leto že ukinjena. V šolskih letih od 1930/31 do 1932/33 je na celjski deški osnovni šoli deloval mešan manjšinski oddelk, ki pa so ga naslednje leto ukinili.³¹

V šolskem letu 1930/31 so imeli Nemci na 36 osnovnih šolah 54 manjšinskih oddelkov s 1.841 učenci, in sicer v okraju Kočevje na šolah v Kočevju (6 oddelkov), v Kočevski Reki, Koprivniku, Mozlju, Stari Cerkvi, Starem logu po 2 oddelka, po enega pa na šolah v Gotenici, Grčaricah, Livoldu, Oneku, Ovčjaku, Rajhenavu, Spodnjem logu, Starem bregu, Svetlem potočku, Štalcerjih, Verdrengu, Polomu in Borovcu. V okraju Novo mesto po en manjšinski oddelk na šolah v Črmošnjicah, Lazah, Podstenicah, Poljanah, Smuki, Štalah in Dolnji Topli rebri, po 2 oddelka v Ljubljani in v Mariboru, v mariborskem okraju pa še oddelk na šoli v Št. Ilju. V ljutomerskem okraju je imela šola v Stogovcih 4, deška in dekliška šola v Apačah po dva, šola v Lokovcu en manjšinski oddelk, po enega pa še šoli v Fikšincih in Kramarovicah v murskosoboškem okraju. Poleg že omenjenega oddelka na šoli v Celju je prosvetno ministrstvo v tem letu ustanovilo manjšinska oddelka v šolah v Dragi in Travi, ki sta sodili v čabarski okraj in v sosednjo savsko banovino. Ker pa od tamkajšnjih učencev nobeden ni razumel nemščine in po zakonu ni bilo mogoče nobenega vpisati v nemški oddelk, učiteljstvo pouka v nemščini ni izvajalo. Oddelka sta bila formalno ukinjena v letu 1935.³²

V letih pred in tudi po obravnavanem šolskem letu so nemški manjšinski oddelki delovali tudi na osnovnih šolah v Rečicah (Vrčicah), Planini in Mavrlenu, ki so sodile v črnomaljski okraj, tako npr. v šolskem letu 1929/30 ter v prvih dveh krajih v letu 1931/32.

V naslednjih letih so nemške manjšinske oddelke v glavnem postopoma ukinjali, tako da jih je bilo v šolskem letu 1940/41 še 18 v 14 osnovnih šolah s 700 učenci. V kočevskem okraju je imela v tem šolskem letu osnovna šola v Kočevju 2 manjšin-

²⁷ Koledar (Vestnik) šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1926, Ljubljana 1925, str. 83.

²⁸ Osnovne šole v Ljubljani, Dokumentacijska zbirka SSM.

²⁹ Osnovne šole v Mariboru, Dokumentacijska zbirka SSM.

³⁰ Ostanek ..., str. 12.

³¹ F-218, Arhivska zbirka SSM. Poročila okrajnih šolskih nadzornikov, Arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (Arhiv INV), F-142/4.

³² Prav tam.

ska oddelka, po enega pa šole v Kočevski Reki, Livoldu, Polomu, Stari cerkvi, Starem logu in Dolnji Topli rebri. V novomeškem okraju sta ostala manjšinska oddelka na osnovnih šolah v Črmošnjicah in v Poljanah, dva sta bila na mariborski IV. deški osnovni šoli; v ljubotomskem okraju pa eden na deški in eden na zasebni dekliški osnovni šoli v Apačah (ta je začela delovati v šolskem letu 1932/33) ter dva na osnovni šoli v Stogovcih. Po en nemški manjšinski odderek je bil na osnovnih šolah v Fikšincih in Kramarovcih v okraju Murska Sobota.³³

Nemške manjšinske oddelke so ukinili pretežno v drugi polovici tridesetih let. Takó so s šolskim letom 1935/36 prenehali delovati manjšinski oddelki na šolah v Grčaričah, Ovčjaku, Rajhenavu, Svetlem potoku, Verdrengu, Št. Ilju (tu ni bilo pouka v nemščini že v prejšnjem šolskem letu) in Lokovcu, potem ko v njih v prejšnjem in nekje tudi še nekaj šolskih let nazaj ni bilo predpisane števila nemških učencev. V šolskem letu 1936/37 nista več delovala manjšinska oddelka v Borovcu in v Koprivniku, ukinili pa so tudi oddelke v Rečicah (Vrčicah). Podobno je bilo leta 1938/39 z oddelkoma v Štalcerjih in na Planini. S šolskim letom 1939/40 so prenehali delovati manjšinski oddelki na šolah v Gotenici, Mozlju, Oneku, Spodnjem logu in Starem bregu.³⁴

Na podlagi zakonskih določil je bil pouk na nemških manjšinskih osnovnih šolah oziroma oddelkih v prvih štirih razredih v nemščini, razen obvezne slovenščine pa v slovenskem učnem jeziku še pri zemljepisu, zgodovini, petju in telovadbi, vendar v različni meri na posameznih šolah. Nekje, recimo na manjšinski šoli v Ljubljani, so začeli s poukom slovenščine kot predmeta že v prvem ter srbohrvaščine v drugem razredu. Do tega je prišlo v šolskem letu 1924/25 na željo staršev šolarjev. V višjih manjšinskih razredih osnovne šole je bil pouk praviloma v slovenščini, nemščina pa obvezni učni predmet. V nekaterih šolah, npr. na kočevski v šolskem letu 1933/34 je bil pouk v nemščini v vseh razredih do vključno sedmega, v slovenskem učnem jeziku pa v prvem in drugem razredu slovenščina in telovadba, od petega do sedmega pa slovenščina, zemljepis, zgodovina in telovadba. Osmi razred je imel slovenski učni jezik ter nemščino kot učni predmet. Tudi na nekaterih drugih šolah so imeli v petem in šestem razredu večji delež nemščine kot učnega jezika, npr. v šolskem letu 1933/34 na šolah v Kočevski Reki in v Livoldu. Delež nemščine in slovenščine kot učnih jezikov v nemških manjšinskih oddelkih se je v posameznih razredih in predmetih v istih krajih občasno spreminjal, v povprečju pa je mogoče ugotoviti naslednje stanje: prvi štirje razredi so imeli nemški učni jezik s slovenščino kot predmetom, višji štirje pa slovenski učni jezik z nemščino kot predmetom, pri čemer se je pouk slovenščine začel v tretjem razredu, kot je bilo zakonsko določeno.³⁵

Okrajni šolski nadzorniki so pozorno spremljali delovanje manjšinskih osnovnih šol ter poleg drugih podatkov beležili tudi pripombe staršev učencev nemške narodnosti.³⁶ Tipične so pripombe staršev iz zakonov, ki so jih označevali kot mešane, oziroma iz družin s priimki slovenskega izvora. Ti so v več primerih zahtevali, naj njihove otroke iz slovenskih premostijo v nemške oddelke, ali pa naj ostanejo v nemških oddelkih (primeri iz Kočevja, Kočevske Reke in Koprivnika v šolskem letu 1927/28). Glede »pristine nemške narodnosti« so šolske oblasti zastopale stališče, da sodijo otroci iz mešanih zakonov v slovenske oddelke, oziroma da morajo pripadniki manjšine dokazati svojo narodno pripadnost. V ta namen so županstva in župni uradi posameznih krajev izdajali posebna potrdila, v katerih so staršem ter starim staršem učencev potrjevali nemško poreklo.³⁷ Kriterij za narodnost je bila tudi slovenska ali neslovenska oblika priimkov in v poročilih okrajnih šolskih nadzornikov najdemo zapisane tudi tovrstne priimke in število učencev, ki jih imajo. V že zgoraj omenjenem primeru Kočevske Reke so starši 20 otrok s slovenskim priimkom zahtevali, da

³³ Prav tam.

³⁴ F-218/9 SSM, (France Ostanek) Ljudske šole na Kočevskem, Kočevski zbornik, Ljubljana 1939, str. 357–361.

³⁵ Arhiv INV, F-142/4.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Manjšinsko šolstvo, F-58/5, Arhivska zbirka SSM.

njihovi otroci ostanejo v nemškem oddelku, kar se je tudi zgodilo in učencev niso prestavili v slovenski oddelek.

V šolskem letu 1930/31 so starši nemških otrok iz Stare cerkve zaprosili, naj bi bil tudi v višjih razredih osnovne šole pouk v nemščini, starši v Starem logu pa za pouk gotice. (Nemški pouk v vsej osnovni šoli so zahtevali v šolskem letu 1934/35 tudi starši nemških otrok v Kramarovcih (omenimo na tem mestu, da v času habsburške monarhije v Fiksincih in Kramarovcih, ki sta sodila v ogrsko polovico, nŕ bilo pouka v nemščini), medtem ko so v istem obdobju starši nemških otrok v Št. Ilju izjavili, »da ne-čutijo potrebe za nemški razred, ker se v slovenskem razredu otroci postopoma več naučijo«. Ko so v šolskem letu 1937/38 ukinili drugi manjšinski oddelek na IV. mariborski dekliški osnovni šoli, so starši vložili pritožbo in v šolskem letu 1940/41 so ta oddelek ponovno odprli. Ko v šolskem letu 1936/37 nekaj kasneje ukinjeni manjšinski oddelek na Planini ni deloval, ker zanj ni bilo učitelja, so starši zahtevali tudi pouk v nemščini. O zahtevi ljubljanskih staršev za zgodnejši začetek pouka slovenščine in srbohrvaščine smo že spregovorili.³⁸

Po letu 1918 so manjšinski oddelki za učence nemškega jezika delovali nekaj časa na nekaterih meščanskih šolah, to je na posebni tri- ali štiriletni obliki nižje srednje strokovne šole, ki je usposabljala učence predvsem v praktičnih uradniških, trgovskih, obrtniških, gospodinjstkih ter kmečkih znanjih, ti pa so vanjo vstopali po končanem petem, kasneje končanem-četrtem razredu osnovne šole. Nekaj meščanskih šol je začelo delovati že v stari Avstriji, večina pa po letu 1918, tako vse javne meščanske šole v Ljubljani.³⁹

Nemški manjšinski oddelki so delovali na tistih meščanskih šolah, ki jih je stara Jugoslavija »podedovala« od Avstro-Ogrske. Na njih so z že znano odredbo uvedli slovenski učni jezik ter ustanovili nemške vzporedne oddelke. Meščanska šola v Celju je tako s 1. 3. 1919 dobila tri temeljne slovenske razrede in tri nemške vzporednice, ta ureditev pa je veljala do konca šolskega leta 1918/19. Ljubljanski višji šolski svet je na seji 12. 9. 1919 sklenil s šolskim letom 1919/20 opustiti te celjske nemške vzporednice »radi pičlega števila učencev nemške narodnosti.«⁴⁰ Na meščanski šoli v Krškem je po razpadu Avstro-Ogrske nemščina postala neobvezni učni predmet. V šolskem letu 1925/26 so jo v prvem in drugem letniku spet sprejeli med obvezne predmete, naslednje leto pa tudi v tretjem in četrtem letniku.⁴¹

Na I. in II. dekliški meščanski šoli v Mariboru je v letu 1919 nemščina še ostala učni jezik, slovenščina pa je bila obvezen predmet. Na II. dekliški meščanski šoli so v šolskem letu 1919/20 uvedli slovenščino kot učni jezik v štirih oddelkih: nemščino pa v dveh paralelkah. V naslednjem šolskem letu so ti nemški paralelki priključili I. dekliški meščanski šoli, II. dekliška meščanska šola pa je postala popolnoma slovenska.⁴² Po tej prenosovi je začelo naglo padati število učenk na I. dekliški meščanski šoli, ki je bila sicer v celoti nemška. Konec septembra 1923 je višji šolski svet v Ljubljani nemško I. dekliško meščansko šolo spremenil v slovensko meščansko šolo z nemškimi vzporednicami, ki so, kot kaže, nehale delovati s šolskim letom, 1925/26.⁴³ Pouk na deški meščanski šoli v Mariboru je ostal do konca šolskega leta 1918/19 nemški. Podobno kot na drugih mariborskih šolskih zavodih so se tudi iz tega učitelji, nemške narodnosti začeli izseljevati v Avstrijo. V šolskem letu 1919/20 je imela šola tri slovenske matične oddelke in pet nemških vzporednic, naslednje šolsko leto pa pet slovenskih in pet nemških oddelkov. Nemški oddelki so se postopoma zmanjševali in v šolskem letu 1924/25 je postala ta šola popolnoma slovenska.⁴⁴ Po poslovenjenju meščanskih šol je nemščina ostala obvezni in skupaj s francoščino pglavitni tuji jezik s po tremi šolskimi urami tedensko v vseh štirih letnikih.⁴⁵

³⁸ Arhiv INV, F-142.

³⁹ Velikonja ..., str. 735. Melhior Rismal, Gradivo za zgodovino meščanskih šol, F-107, SSM.

⁴⁰ Velikonja ..., str. 736.

⁴¹ Prav tam, str. 738, 739.

⁴² Prav tam, str. 739.

⁴³ Velikonja ..., str. 739. Naša meščanska šola, Ljubljana 1929, str. 28.

⁴⁴ Velikonja ..., str. 739. Naša meščanska šola ..., str. 30.

⁴⁵ Naša meščanska šola ..., str. 10.

Podobno razvojno pot kot na meščanskih šolah so šli tudi nemški manjšinski oddelki na srednjih šolah v obdobju stare Jugoslavije. V nekaterih so takoj po razpadu Avstro-Ogrske namesto nemščine uvedli slovenščino kot učni jezik. Tako je bilo z gimnazijami v Kranju, Novem mestu in Ptujju ter s I. in II. gimnazijo in žensko gimnazijo — licejem v Ljubljani. Ljubljansko III. gimnazijo z nemškim učnim jezikom je Ministrstvo prosvete z razpisom z dne 13. 7. 1921 sklenilo postopoma spremeniti v realno gimnazijo s slovenskim učnim jezikom in nemškimi paralelkami. Z odlokom z dne 29. 5. 1924 je isto ministrstvo odredilo, »naj se z začetkom šolskega leta 1924/25 radi premalega števila učencev ukinejo razredi z nemškim učnim jezikom«.⁴⁶

Državno realko v Ljubljani so ob razpadu Avstro-Ogrske spremenili v slovensko z vzporednimi nemškimi oddelki. Takrat je bilo na šoli 629 slovenskih ter 168 nemških in ostalih dijakov. Na ukaz Narodne vlade v Ljubljani so s šolskim letom 1919/20 ljubljansko realko popolnoma poslovenili, za nemške dijake pa odredili, naj jih sprejme realka v Mariboru.⁴⁷

Gimnazijo v Celju so po razpadu Avstro-Ogrske razdelili na temeljne slovenske in vzporodne nemške oddelke. Slednje naj bi vodil dotedanji ravnatelj gimnazije Proft, ki je bil v administrativnem pogledu podrejen začasnemu vodji celotne gimnazije Emilijanu Lileku. Proft na to preureditev ni pristal in vodstvo nemških paralelek je začasno prevzel profesor Potočnik. Zaradi padca števila nemških učencev je poverjenik za uk in bogočastje marca 1919 ukinil celjske mešane paralelke. Nemški dijaki so skupaj z nemškimi profesorji v glavnem zapustili Celje, le nekateri dijaki so konec šolskega leta na raznih zavodih polagali privatne izpite.⁴⁸

Na gimnaziji v Kočevju so ob nastanku jugoslovanske države odpravili višje razrede, nekdanjo klasično gimnazijo pa preoblikovali v realno. Nemške razrede so postopoma odpravljali in v šolskem letu 1922/23 je postala gimnazija v celoti slovenska.⁴⁹

Podobno kot celjsko so po zlomu Avstro-Ogrske z odlokom Narodne vlade v Ljubljani z dne 27. 11. 1918 št. 8.848 mariborsko gimnazijo razdelili na slovenski in nemški del. Nemški del se je izselil iz gimnazijskega poslopja in dobil prostore v Elizabetinu. Vodstvo obeh zavodov je obdržal dotedanji ravnatelj dr. Tominšek, upraviteljstvo nemških pa prevzel prof. Knapp. V decembru so na slovenski gimnaziji odprli tudi prvi razred slovenske realke.

Ko so normalen potek pouka, prekinile demonstracije ob prihodu mednarodne komisije v Maribor 27. 1. 1919, v katerih so sodelovali tudi nemški dijaki, je Narodna vlada začasno zaprla nemško gimnazijo in odpustila večino njenih nemških profesorjev. Pouk se je delno ponovno začel 31. 3. 1919, v polnem obsegu pa v aprilu istega leta. Višji šolski svet je nato 16. 6. 1919 z razpisom št. 8.341 ukinil nemške gimnazijske vzporednice. S šolskim letom 1919/20 je gimnazija svoj realni razred skupaj z ustreznimi profesorji odstopila mariborski realki.⁵⁰

Na mariborski realki so z razpisom Narodne vlade št. 8.848 z dne 27. 11. 1918 uvedli slovenščino kot obvezen predmet. Zaradi prej omenjenih demonstracij je bil tudi na realki pouk prekinjen in so ga obnovili šele 1. 4. 1919. Poverjeništvu za uk in bogočastje je z razpisom z dne 8. 6. 1919 določilo, da nemški razredi od 2. do 7. začasno ostanejo na mariborski realki, vanje pa naj sprejmejo tudi nemške učence iz ljubljanske realke. Nemške oddelke so začeli postopoma opuščati, tako da je bil zavod s šolskim letom 1925/26 v celoti slovenski.⁵¹

Podobno kot na meščanskih šolah je bila tudi na gimnazijah in drugih srednjih šolah nemščina v starojugoslovanskem obdobju poleg francoščine glavni tuj jezik. Tako je učni načrt za realne gimnazije in realke predvideval za nemščino po tri

⁴⁶ Velikonja ..., str. 724.

⁴⁷ Velikonja ..., str. 724–725.

⁴⁸ Velikonja ..., str. 721–722.

⁴⁹ Velikonja ..., str. 723. Janko Kumer, Kočevska gimnazija, Kočevski zbornik ..., str. 353–355.

⁵⁰ Velikonja ..., str. 726–727.

⁵¹ Velikonja ..., str. 725–726.

ure tedensko od 3. do 8. razreda, na klasičnih gimnazijah pa po tri ure od 1. do 8. razreda.⁵²

Nanizajmo ob zaključku tega orisa nekaj temeljnih značilnosti razvoja nemškega manjšinskega šolstva pri nas v obravnavanem obdobju. Videli smo, da je to šolstvo doživelo upadanje števila oddelkov in njihovo ukinjanje, hitreje na srednji počasneje na osnovni stopnji. (Vzporedno s številom učencev je padalo tudi število učiteljev in profesorjev nemške narodnosti, ki so se, v pretežni meri izselili v Avstrijo.)

Nemško manjšinsko šolstvo pri nas je bilo v znaku dveh pojmov: »zadostnega števila« učencev, pripadnikov manjšine ter »učencev pristne nemške narodnosti«. Ko tehtamo uveljavljanje teh dveh kriterijev za manjšinske šolske oddelke, moramo, kot že rečeno v začetku, imeti pred očmi znano dejstvo, da je bilo slovensko prebivalstvo v prejšnjem — avstro-ogrskem obdobju na lastnem ozemlju izpostavljeno močnim germanizacijskim in drugim potujočevalskim pritiskom vseh vrst. Ti pritiski so prihajali tako od avstrijskih javnih oblasti na različnih ravneh — državni, deželni, občinski, bili so povezani z nemško gospodarsko premočjo in z delovanjem nemških društev tipa Schulverein in Südmarka. Močno so bili prisotni na šolskem področju in tako slovenski učenci ter dijaki pogosto niso bili deležni pouka v slovenščini, do česar bi glede na svoje število imeli vso pravico. Vsi ti pritiski so na Slovenskem nedvomno povzročili spremembe v narodnostni sliki in to v slovensko škodo.

Na postopke šolskih oblasti v novonastali jugoslovanski državi in še posebej v njenem slovenskem delu glede nemškega manjšinskega šolstva je mogoče gledati tudi v luči prizadevanj, da bi odstranili posledice nasilnega raznarodovanja iz časa Avstro-Ogrske. V zvezi s tem so tudi prizadevanja, ki jih nekateri nemški avtorji označujejo kot »slovenizacijo nemške manjšine«. Ugotoviti velja, da so bila usmerjena predvsem na mešane ter »sveže« ponemčene rodbine. V prvih letih nove jugoslovanske države je bil padec števila oddelkov z nemškim učnim jezikom povezan tudi z odhodom pripadnikov te manjšine iz države. Videli smo, da so večino manjšinskih oddelkov na osnovnih šolah ukinili v drugi polovici tridesetih let, to je v obdobju, ko so jugoslovanske osrednje oblasti vzdrževale prijateljske stike z nemško državo in so bili pripadniki nemške manjšine v Jugoslaviji deležni posebne zaščite (o čemer pričajo tudi že omenjene posebne komisije za vpis učencev v manjšinske šole), tako da najbrž težko govorimo o načrtni »slovenizaciji« pravih Nemcev. Nasprotno so obstajali celo primeri, da so Nemci na slovenskem ozemlju v starojugoslovanskem obdobju s svojo ekonomsko močjo ter politično-propagandnim vplivom na šolskem in drugih področjih celo krepili in ne izgubljali svojih pozicij. Tako so poleg manjšinskih šol v Prekmurju dosegli tudi otvoritev manjšinskih oddelkov na šolah v Travi in Dragi, tak oddelek pa so zahtevali celo v Čepljah, kjer ni bilo nemškega pouka niti v času Avstro-Ogrske.⁵³

Zusammenfassung

DEUTSCHES MINDERHEITSSCHULWESEN IN SLOWENIEN IN DER ZEIT DES ALTEN JUGOSLAWIEN

Andrej Vovko

Die Frage der Schulen für die deutsche Minderheit in Slowenien in der Zeit zwischen den beiden Kriegen reicht über den Rahmen einer Geschichte des Schulwesens hinaus. Sie läßt sich nicht erforschen ohne daß man gleichzeitig die Verhältnisse im Blick hat, die auf dem Gebiet des Schulwesens in den slowenischen

⁵² Programi i metodska uputstva za rad na srednjim školama, Beograd 1936, str. 30—32.

⁵³ (France Ostanek), Ljudske šole na Kočevskem, Kočevski zbornik ..., str. 359—360.

Ländern in der letzten Periode Österreich-Ungarns herrschten, sowie auch die breiteren politischen, gesellschaftlichen, wirtschaftlichen, kulturellen und anderen Umstände. Der Germanisierungsdruck und der Vorzug, den Vertreter der deutschen Minderheit in Österreich-Ungarn genossen, wirkten sich ohne Zweifel auf das Verhältnis der Behörden und der Mehrheitsbevölkerung des neuentstandenen jugoslawischen Staates seiner deutschen Minderheit gegenüber aus.

Der erste gesetzliche Akt, mit dem auf dem slowenischen Gebiet nach dem Zerfall Österreich-Ungarns die Frage der Minderheitsschulen geregelt wurde, war der Erlaß der Verordnung Nr. 109 am 16. 11. 1918 durch das Kommissariat für Unterricht und Kultus der Nationalen Regierung der SRS in Ljubljana. Dadurch wurden »bei genügender Zahl« Minderheitsschulen zugelassen, sowohl öffentliche als auch private mit dem Recht auf Öffentlichkeit. Als genügende Zahl wurden durch eine zweite Verordnung je 40 Kinder von Vertretern der deutschen Minderheit pro Klasse vorgeschrieben, in der dann das Deutsche Unterrichtssprache blieb und das Slowenische Pflichtfach wurde.

Die untere Grenze für die Eröffnung einer Minderheitsabteilung wurde im Jahre 1925 durch einen Erlaß des Bildungsministeriums auf 30 Schüler herabgesetzt, während das Gesetz über nationale Schulen aus dem Jahre 1929 ausnahmsweise auch nur 25 Schüler je Abteilung zuließ. In einer vertraulichen Verfügung des Bildungsministeriums vom 1. 9. 1930 wurde betont, daß Schüler für Minderheitsabteilungen auf Grund von Aussagen ihrer Eltern über deren Nationalität eingeschrieben werden. Die Einschreibung soll durch eine vierköpfige Kommission erfolgen, die von zwei Vertretern des Staates und zwei Vertretern der Minderheit gebildet wird. Als Kriterium für die Einschreibung wird die Abstammung und die zu Hause gesprochene Sprache angeführt.

Grundschulen, die Abteilungen mit Deutsch als Unterrichtssprache hatten, gab es in der Zeit des alten Jugoslawien in drei Gebieten Sloweniens: an der Nordgrenze in Stajersko und Prekmurje, in einigen größeren Städten und auf dem Gebiet der Gottschee. Die Zahl dieser Abteilungen an den Grundschulen schwankte, hauptsächlich aber ging sie zurück. Im Schuljahr 1924/25 gab es auf dem Gebiet des alten Jugoslawien an 36 Schulen 59 Abteilungen für die Schüler der deutschen Minderheit. Im Schuljahr 1930/31 hatten die Vertreter der deutschen Minderheit auf 36 Grundschulen 54 Abteilungen mit 1841 Schülern. Bis zum Ende der dreißiger Jahre wurden die meisten Minderheitsabteilungen in großen Städten (Ljubljana, Maribor) aufgelöst, so daß es im Schuljahr 1940/41 lediglich 18 solcher Abteilungen auf 14 Schulen mit 700 Schülern gab. Diese Schulen befanden sich vornehmlich im Bezirk Kočevje, außerdem noch im Bezirk Novo mesto (Črmošnjice und Poljane), in Maribor, im Bezirk Ljutomer (Apače und Stogovci) sowie in dem von Murska Sobota (Fikšinci und Kramarovci).

Auf Grund gesetzlicher Bestimmungen erfolgte der Unterricht in den Grundschulabteilungen für die deutsche Minderheit in den ersten vier Klassen auf deutsch, auf slowenisch wurden — neben Slowenisch als Pflichtfach — gewöhnlich noch Geographie, Geschichte, Gesang und Turnen erteilt. In den höheren Klassen von Minderheitsschulen bzw. -abteilungen erfolgte der Unterricht in der Regel in slowenischer Sprache, während das Deutsche Pflichtfach war. Das Verhältnis der beiden Unterrichtssprachen zueinander war von Schule zu Schule unterschiedlich.

Minderheitsabteilungen mit Deutsch als Unterrichtssprache gab es einige Zeit nach dem Jahr 1918 an Hauptschulen in Celje, Maribor und Ljubljana, an der Hauptschule in Krško war Deutsch Wahlfach, im Jahre 1925/26 dagegen bereits Pflichtfach.

Ähnlich existierten nach dem Jahr 1918 Abteilungen für die deutsche Minderheit auch an Gymnasien und Realschulen, die jedoch infolge »zu geringer Schülerzahl« stufenweise aufgelöst wurden. Deutsche Minderheitsabteilungen existierten z. B. einige Zeit am III. Gymnasium in Ljubljana, an der Realschule in Ljubljana, am Gymnasium Celje und Kočevje; ferner am Gymnasium in Maribor, das im November 1918 aufgeteilt wurde in einen deutschen und einen slowenischen Zweig, sowie noch an der Realschule in Maribor. Mit dem Schuljahr 1925/26 gab es an slowenischen Mittelschulen keine Abteilungen mit Deutsch als Unterrichtssprache mehr, dafür wurde das Deutsche neben dem Französischen die erste Fremdsprache.

O ČEM SMO PISALI...

... pred tremi desetletji?

»Trdni torej niso niti bibliografski podatki, niti povzetki vsebine. Našemu človeku more služiti delo le kot obvestilo, kje je kdo pisal o kakem vprašanju (še to ne vselej točno), da si potem to delo lahko poišče. Za to bi seveda zadoščala tudi mnogo, mnogo skromnejša publikacija. Prav tako bi mnogo skromnejša publikacija izpolnila tudi to, kar more dati knjiga tujcu: podatke o naših zgodovinarjih in o krogu njihovega dela. V nobenem primeu namreč delo ne izpolnjuje naloge, ki bi jo pri drugačni izdaji morda moglo, namreč da bi obveščalo naših jezikov nevedčega tujca o stališčih naših zgodovinarjev o raznih pomembnejših vprašanjih in o značaju zgodovinskega dela pri nas v desetletju po osvoboditvi. Pač pa knjiga prepričljivo dokazuje, da se pri takšnem delu ne more in ne sme improvizirati niti pri razporejanju gradiva niti pri izbiri sodelavcev.« (Bogo Grafenauer: ocena knjige Dix années d'historiographie Yougoslave 1945—1955, Ten Years of Yugoslav Historiography 1945—1955, ZČ 1956 — 57, str. 336)

... pred dvema desetletjema?

»Urbar za Prem iz leta 1498 pozna posebno, drugod neznano institucijo, ki jo označuje z izrazom Rit(t)ershuebe. Javnosti je to institucijo prvi odkril J. Kelemina, ki pa je stvar le mimogrede omenil v prilogah k svojim Staroslovenskim pravdam. V nadvse skopem komentarju pravi, da »posle, ki jih imajo vršiti kmečki vitezi, opravljajo drugod kosezi«. Obširneje obravnava viteške kmetije izdajatelj urbarja M. Kos, ki povzema osnovno misel Kelemine in zato trdi, da gre pri teh kmetijah »za posestva, ki so bila od starine last kosezov«. To razlago je brez pridržkov sprejel tudi B. Grafenauer. Značilnosti viteških kmetij so, da njihovi imetniki plačujejo sorazmerno nizke dajatve in so največkrat prosti tlake, zato pa so dolžni nositi v deželi na Krasu pisma, zadevajoča deželnega gospoda, kamor jih pošlje oskrbnik, a najdalje do Ljubljane, ter iti, ko se naj kdo sodi, po krvnega sodnika in rablja ter peljati jetnike v grad. Vse te značilnosti pa še niso zadosten razlog za enačenje viteških kmetij s kosečinami.«

(Samo Pahor: Rit(t)ershuebe, ZČ 1965—1966, str. 149)

... pred enim desetletjem?

»Dokumentacija, ki nam je na voljo, opozarja, da sta tudi v tem času imela Dunaj in Celovec na ureditev slovenskega vprašanja različne poglede. Tako vemo, da je skušal Dunaj vendarle (vsaj v določeni meri) prispevati k ureditvi slovenskega vprašanja, medtem ko je koroški nemški nacionalizem nastopal proti takšnim poskusom. Iz dokumentacije, objavljene v omenjeni knjigi Theodorja Veiterja, so vidna zadevna prizadevanja kanclerja Schuschnigga po zagotovitvi določene avtonomije za slovensko skupnost, zlasti pa še za ureditev koroškega šolskega vprašanja. V okviru teh prizadevanj je bil izdelan poseben zakonski osnutek; namenjen pospeševanju kulturnih »zadev« slovenske manjšine, ki ga je v okviru koroške deželne vlade pripravil deželni svetnik dr. Ratzer. Osnutek je predvideval ustanovitev posebnega sosveta za kulturne zadeve koroških Slovencev, njegov delokrog pa naj bi zajemal tako vprašanje slovenskega pouka kot tudi vzgojna in dobrodelna vprašanja. Po osnutku naj bi na utrakvističnih šolah poučevali izprašani iz slovenskega jezika.« (Tone Zorn: Poskusi ureditve položaja slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem v času avtoritarnega režima, ZČ 1976, str. 149)

* * *

To in še mnogo podobno zanimivega branja lahko poiščete v starejših letnikih Zgodovinskega časopisa, ki so na voljo na upravi ZČ.